

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-5/25>

НАУКОВА КОНЦЕПЦІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ІНВЕСТИВАННЯ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

THE SCIENTIFIC FRAMEWORK FOR MODERNIZING LEGAL SUPPORT IN SUSTAINABLE INVESTMENT: A METHODOLOGICAL PERSPECTIVE

Єремєєва Н.В., к.ю.н.,

завідувач відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки

*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»*

Розглядається проблематика прогнозування розвитку вітчизняного інвестиційного законодавства в контексті науково-правового забезпечення правотворчого процесу. Досліджено ознаки, функціональне призначення Наукової концепції розвитку законодавства України, що визначають її місце у процесі правотворчої діяльності відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність». Проведено аналіз вимог до структури концепції, сутнісних характеристик, що вирізняють її серед інших документів юридичного прогнозування. На основі узагальнення актуальних праць з проблематики юридичного прогнозування визначено параметри змістовного наповнення передбачених законом структурних елементів в межах Наукової концепції. Обґрунтовано, що узгоджена сукупність методів, як основа зазначеної Концепції, базується на системному підході. Визначено методологічні підходи щодо розроблення Наукової концепції модернізації правового забезпечення сталого інвестування та основі стадій юридичного прогнозування: визначення теоретико-методологічних засад юридичного прогнозування як підґрунтя для створення Наукової концепції (поняття, ознаки, функції, структура); оцінка актуального стану правового регулювання інвестиційної діяльності з точки зору системності, ефективності та відповідності євроінтеграційним орієнтирам; визначення цілей і завдань правової модернізації в межах інвестиційного законодавства, включаючи проблемні вузли та суперечності, що потребують нормативного оновлення. Запропоновано виокремлення ключових змістових блоків концепції: цілі, проблематика, прогнозні підходи, оцінка впливу; обґрунтування системного підходу до правотворчої діяльності в інвестиційній сфері, як методології побудови ефективної правової моделі на середньострокову перспективу; інтеграція європейських стандартів якості законодавства та підходів до оцінки впливу нормативно-правових актів (RIA, Better Regulation, REFIT) до структури Наукової концепції; формування критеріїв оцінки ефективності запропонованого регулювання та моніторингових індикаторів для оцінювання досягнення цілей сталого інвестування в умовах війни й відновлення.

Ключові слова: юридичне прогнозування, стадії юридичного прогнозування, документ юридичного прогнозування, наукова концепція розвитку законодавства, модернізація інвестиційного законодавства, стале інвестування, стандарти якості законодавства, ефективність нормативно-правового акта, моніторингові індикатори, оцінка впливу нормативно-правових актів.

This article analyzes the complexities involved in forecasting the progression of domestic investment legislation, emphasizing the significance of scientific and legal support in the law-making process. It examines the characteristics and functional objectives of the Scientific Concept for the Development of Ukrainian Legislation, highlighting its role within the framework of law-making activities as established by the Law of Ukraine "On Law-Making Activity." An analysis has been undertaken to delineate the requirements for the structure of the concept, as well as the essential characteristics that distinguish it from other legal forecasting documents. By synthesizing existing literature on legal forecasting, we have identified the parameters that define the content of the structural elements mandated by law within the Scientific Concept. It has been confirmed that the set of agreed-upon methods, which underpins the specified Concept, is grounded in a systemic approach. The following methodological approaches have been identified for the development of a Scientific Concept aimed at modernizing legal support for sustainable investment, as well as outlining the stages of legal forecasting: 1. Establishing the theoretical and methodological principles of legal forecasting, which serve as a foundation for creating the Scientific Concept. This includes defining its essential elements, characteristics, functions, and structural components. 2. Conducting an assessment of the current state of legal regulation concerning investment activities, with a focus on systematic coherence, operational effectiveness, and alignment with European integration guidelines. 3. Defining the goals and objectives of legal modernization within the scope of investment legislation, identifying key problem areas and contradictions that require pertinent regulatory updates. The proposal aims to outline the fundamental components of the concept, which include objectives, challenges, forecasting methodologies, and impact assessments. It advocates for a systemic approach to legislative activities within the investment sector, asserting this methodology as vital for the creation of an effective legal framework for the medium term. Additionally, the proposal seeks to incorporate European standards related to legislative quality, alongside established methods for evaluating the impact of regulatory acts—including Regulatory Impact Assessment (RIA), Better Regulation, and REFIT—into the overall structure of the Scientific Concept. It is also intended to develop criteria for assessing the effectiveness of the proposed regulations and to establish monitoring indicators for evaluating progress towards sustainable investment goals during periods of conflict and recovery.

Key words: legal forecasting, stages of legal forecasting, legal forecasting documents, scientific concepts in legislative development, modernization of investment legislation, sustainable investment, quality standards for legislation, effectiveness of regulatory legal acts, monitoring indicators, and assessment of the impact of regulatory legal acts.

Важливим чинником стабілізації та відновлення економіки в умовах мілітарного впливу є наявність системи інвестиційного забезпечення процесу відновлення. Необхідна передумова формування такої системи – новий якісний рівень (модернізація) правового регулювання інвестиційної діяльності з урахуванням пріоритетів національної

безпеки України відповідно до правових стандартів ЄС. Досягнення нового рівня правового регулювання передбачає цілісне бачення ключових засад розвитку, методів та засобів модернізації правового забезпечення сталого інвестування та потребує відповідного наукового інструментарію – системного прогнозу розвитку інвестиційного

законодавства України. Проблематика прогнозування розвитку правової дійсності, науково-правового забезпечення правотворчого, зокрема законотворчого, процесу, що постійно перебувала у фокусі уваги науки господарського права, набуває особливої ваги в контексті ухвалення Закону України «Про правотворчу діяльність». Закон вводить в обіг поняття «наукової концепції розвитку законодавства України» як документа юридичного прогнозування рекомендаційного характеру, в якому на теоретико-емпіричній основі здійснюється системне прогнозування розвитку законодавства України, його окремих сфер, галузей та напрямів, та покладає обов'язок розробки Концепції на Національну академію наук України. Комплекс дослідницьких завдань з формулювання концептуальних підходів до модернізації правового забезпечення сталого інвестування, прогнозування трансформацій інвестиційного законодавства України потребує ґрунтовного методологічного забезпечення.

Метою дослідження є визначення методологічних підходів, основних стадій юридичного прогнозування в межах розроблення Наукової концепції модернізації правового забезпечення сталого інвестування, виокремлення ключових змістових блоків концепції.

Проблематика юридичного прогнозування посідає досить важливе місце у наукових працях як теоретиків права серед них – В. Андріюка, С. Бобровник, Т. Дідича, Н. Оніщенко, П. Рабіновича, так і представників галузевих шкіл, зокрема господарського (економічного) права – Т. Гудіми, Р. Джабраїлова, В. Нагребельного, В. Устименка. Новий імпульс цьому напрямку досліджень надала робота над проектом Закону України «Про правотворчу діяльність» та набрання зазначеним законом чинності. Так, у працях Н. Міловської наголошується на важливості оновлення методології, науковообґрунтованих підходів для організації сучасного правотворчого процесу [1, с. 75; 2, с. 77]. Н. Пархоменко, підкреслюючи важливість юридичного прогнозування в правотворчому процесі, зазначає, що діяльність установ НАН України щодо створення наукової концепції розвитку законодавства, за умови її урахування, сприятиме забезпеченню реалізації основних засад правотворчої діяльності, а саме: транспарентності прийняття державно-владних рішень; демократизму та залучення наукової громадськості до визначення стратегії розвитку правової системи держави, напрямів державно-владного впливу та змісту державного управління; раціоналізації правотворчого процесу; об'єднання зусиль держави та інших суб'єктів публічної політики у площині правотворчості [3, с. 89]. Низка дослідників справедливо наголошує на необхідності розвитку юридичної прогностики не тільки в межах загальної теорії права і держави, де розробляються її основи, а й у відповідних галузевих юридичних науках щодо спеціальних питань [4, с. 7; 5, с. 150].

Загальне поняття «наукова концепція», визначається як система наукових поглядів на певне явище, спосіб його пізнання, розуміння й тлумачення, позначення головного задуму у науковій та інших видах діяльності [6, с. 301]. В. А. Рижко наголошував на відмінності концепції від інших форм знання – гіпотез, ідей, теорій, – як такої, що виражає не просто якусь інформацію про об'єкт, а й розуміння цієї інформації суб'єктом, підкреслюючи особливе значення концепції як форми наукового знання у зв'язку з проблемами практичної діяльності, втіленням досягнень науки у практику через здійснення первинного, а відтак фундаментального проектування [7, с. 18–29].

Законом України «Про правотворчу діяльність» закріплено ознаки Наукової концепції розвитку законодавства України (далі – Наукова концепція), що визначають її місце у процесі правотворчої діяльності. Наукова концепція є документом публічної політики (ч. 1 ст. 20 Закону), відтак її завдання – забезпечення ефективного формування,

розроблення та оцінки державної та місцевої політики для досягнення встановлених цілей у найбільш ефективний та результативний спосіб. Метою, досягнення якої обумовлює виконання цього завдання, є визначення проблем, що існують у суспільних відносинах, оптимальних способів їх вирішення, прогнозування перспективного розвитку правового регулювання суспільних відносин. В системі документів публічної політики Наукової концепції визначено місце прогнозного документу (документу юридичного прогнозування – ч. 2 ст. 20). У цієї якості функціональним призначенням Наукової концепції є визначення перспективного правового регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності планування правотворчої діяльності, уніфікації та систематизації законодавства України (ч. 1 ст. 22). Законом встановлені вимоги до структури документу юридичного прогнозування, що поширюються й на розроблення Наукової концепції, та включають відображення: 1) тенденцій розвитку сучасної правової системи; 2) соціальних потреб, публічних інтересів та суспільних відносин, що потребують врегулювання шляхом правотворчої діяльності; 3) перспективних форм і методів правового регулювання суспільних відносин; 4) системності регулювання суспільних відносин; 5) оцінку впливу на суспільні відносини запропонованого правового регулювання (ч. 3 ст. 22). Сутнісною ознакою Наукової концепції, що вирізняє її серед інших документів юридичного прогнозування, є те, що в основу її розроблення покладено саме *науковий* прогноз. У вітчизняній науковій традиції прогностика розглядається як специфічний тип наукового дослідження, спрямований на отримання знання про майбутні стани суспільства, окремих його підсистем, їхніх складових. Завдання прогностики – не створити глобальну картину майбутнього, яка ігнорує дрібні елементи, а показати процес суспільних трансформацій в найближчому майбутньому за допомогою детального опису змін кожної складової суспільства як системи [8, с. 40]. Отже відмітними ознаками наукового прогнозу, як типу наукового дослідження, є горизонт дослідження (прогнозування у короткостроковій та середньостроковій перспективі) та його масштаб (дослідження окремих суспільних явищ). З цими ознаками корелюють положення Закону, відповідно до яких розроблення Наукової концепції здійснюється один раз на п'ять років, масштаб прогнозування охоплює розвиток законодавства України, його окремих сфер, галузей та напрямів.

У правових дослідженнях відмічається, що за змістом юридичне прогнозування є науковим передбаченням майбутнього стану, державно-правових процесів, їхнього характеру та особливостей, темпів і етапів, напрямів та шляхів розвитку, що, ґрунтується на певних закономірностях соціального, економічного та політичного розвитку суспільства й застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів досліджень [9, с. 149; 10, с. 23–24]. Юридичне прогнозування розглядається як метод правової модернізації, що являє собою перспективну проблему у її практично-орієнтованому зрізі, реалізацію правової політики, орієнтовану на визначені напрями і критерії [11, с. 37–38]. Наголошується на тому, що правова концепція, як результат юридичного прогнозування, є не лише екстраполяцією в майбутнє тенденцій розвитку досліджуваного об'єкта, але й визначенням найкращого варіанта розвитку подій за наперед заданими критеріями [12, с. 37–44; 13, с. 591]. Так, Бедрій М.М. зазначає, що «правова концепція ставить питання «як?» (як врегулювати суспільні відносини; як визначити правове поняття; як побудувати систему; тощо) і дає відповідь на нього, тобто творить методіку. Далі її відповідь переноситься у практику, і вже там стає зрозуміло – чи є дієвими юридичні норми, вироблені на основі правової концепції» [14, с. 4]. Узагальнюючи актуальні праці з проблематики юридичного прогнозування в межах Наукової концепції можна виділити такі параметри зміс-

товного наповнення передбачених законом її структурних елементів, що пропонуються дослідниками:

визначення загальної мети концепції з врахуванням стратегічного напрямку (вектора) державно-правового розвитку;

визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку, оцінка відповідності цим пріоритетам раніше прийнятих стратегічних документів щодо розвитку окремих сфер суспільних відносин та необхідності їх коригування;

визначення послідовності дій суб'єктів правотворчості у здійсненні планів, програм, реформ у сфері права;

формування на основі моніторингу чинної системи законодавства переліку нормативно-правових актів, необхідність прийняття яких є об'єктивно зумовленою відповідно до пріоритетів соціально-економічного розвитку, із визначенням їх хронологічній послідовності, що відповідає логіці розвитку відповідної галузі законодавства;

пропозиції щодо заходів з упорядкування законодавства, адаптації до права ЄС відповідно до євроінтеграційних зобов'язань України;

здійснення оцінки впливу на суспільні відносини запропонованого правового регулювання [3, с. 88; 15, с. 63–65; 16, с. 172].

Належним підґрунтям для розроблення Наукової концепції, що передбачає системне прогнозування розвитку підгалузі господарського законодавства – інвестиційного законодавства, можуть слугувати науково-методичні підходи, напрацьовані при підготовці Концепції модернізації господарського законодавства України [17, с. 5–16]. Узгоджена сукупність методів, що є основою зазначеної Концепції, базується на системному підході. Системний підхід розглядається як методологія дослідження складних явищ, об'єктів, процесів шляхом представлення у вигляді цілісних систем для виявлення їх системних ознак, структури та регуляторних механізмів [18, с. 595]. Розроблення Концепції модернізації господарського законодавства на основі системного підходу ґрунтується на таких основних положеннях [17, с. 9–16]:

формулювання проблеми розвитку відповідної галузі: оцінка актуального стану законодавства, виявлення проблем та протиріч його розвитку, що потребують вирішення, виявлення вихідних позицій вдосконалення законодавства;

формулювання цілей розвитку, з врахуванням того, що процес цілепокладання в господарському законодавстві не обмежується визначенням загальних цілей, необхідно визначати цілі окремих підгалузей, інститутів, окремих правових актів та конкретних правових норм;

аналіз майбутніх умов та прогноз подальшого розвитку господарського законодавства;

проектування якісних змін у законодавстві, аналіз та відбір оптимальних варіантів розвитку за вибраними критеріями.

Побудова концепції охоплює три змістовні блоки: теоретико-методологічний (якісний аналіз виявлених проблем на основі осмислення вже існуючих наукових результатів); аналітичний (виявлення факторів впливу та економічних пріоритетів розвитку законодавства, розробка системи показників для характеристику стану законодавства та виявлення основних; прикладний (прагматичний), що пов'язаний з досягненням мети дослідження та охоплює визначення засадничих, першочергових, поточних, перспективних напрямів вдосконалення

господарського законодавства, способів та показників їх реалізації.

Слід наголосити на тому, що побудова Наукової концепції з врахуванням зазначених підходів, передбачає оцінку ефективності законодавства в актуальному стані та прогнозну оцінку ефективності змін, що пропонуються. У сучасній науці господарського права напрацьовані певні методологічні підходи до аналізу ефективності нормативно-правового акта, розробки моніторингових індикаторів. Так, В. Устименко, Р. Джабраїлов наголошують на необхідності перетворення принципу верховенства права в практичний інструмент оцінки ефективності правової норми як елементарної одиниці виміру системи права, враховуючи відповідність мети і засобів правового регулювання господарських відносин елементам принципу верховенства права, що набули вияву, але не винятково, у справедливості, юридичній визначеності, пропорційності, ефективності, розумності та логічності регуляторного акта [19, с. 25–34; 20, с. 72–73]. Такий підхід в цілому корелює із європейським підходом до визначення якості законодавства, що ґрунтується на поєднанні матеріального (відповідність вимогам щодо змісту нормативно-правових актів, взаємної ієрархічної підпорядкованості у системі нормативно-правових актів) і формального (відповідність вимогам до техніки нормопроєктування) критеріїв. Отже орієнтиром для формування критеріїв оцінки ефективності запропонованого в межах Концепції регулювання та моніторингових індикаторів можуть слугувати критерії якості законодавства і оцінки впливу нормативно-правових актів на суспільні відносини, зокрема відображені у Резолюції Ради Європейського Співтовариства від 09.06.1993 р. про якість нормопроєктування законодавства Співтовариства [21], Міжінституційній угоді між Європейським Парламентом, Радою Європейського Союзу та Європейською Комісією про покращення законотворчості від 13 квітня 2016 року [22] та низці інших актів ЄС [23, 24].

У підсумку, вищезазначена аргументація дозволяє визначити основні стадії юридичного прогнозування в межах розроблення Наукової концепції модернізації правового забезпечення сталого інвестування:

– визначення теоретико-методологічних засад юридичного прогнозування як підґрунтя для створення Наукової концепції (поняття, ознаки, функції, структура);

– оцінка актуального стану правового регулювання інвестиційної діяльності з точки зору системності, ефективності та відповідності євроінтеграційним орієнтирам;

– визначення цілей і завдань правової модернізації в межах інвестиційного законодавства, включаючи проблемні вузли та суперечності, що потребують нормативного оновлення;

– розроблення Наукової концепції відповідно до вимог ч. 3 ст. 22 Закону України «Про правотворчу діяльність», включаючи змістові блоки: цілі, проблематика, прогнозні підходи, оцінка впливу; обґрунтування системного підходу до правотворчої діяльності в інвестиційній сфері, як методології побудови ефективної правової моделі на середньострокову перспективу; інтеграція європейських стандартів якості законодавства та підходів до оцінки впливу нормативно-правових актів (RIA, Better Regulation, REFIT) до структури Наукової концепції; формування критеріїв оцінки ефективності запропонованого регулювання та моніторингових індикаторів для оцінювання досягнення цілей сталого інвестування в умовах війни й відновлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міловська Н. В. Особливості планування та прогнозування правотворчої діяльності. *Правотворчість в Україні: перспективи законодавчого врегулювання* : збірник наукових праць / за ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. Одеса, 2022. С. 72–88.
2. Дзера О. В., Міловська Н. В. Планування правотворчої діяльності як важливий етап її ефективної організації. *Право України*. 2021. № 12. С. 74–89.
3. Пархоменко Н. М. Наукова концепція розвитку законодавства як прогнозний документ публічної політики. *Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України*. 2024. Вип. 35. С. 82–94.

4. Андріюк В. В. Теоретико-методологічні основи юридичного прогнозування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : 12.00.01. Київ, 2007. 19 с.
5. Дідич Т. О. Юридико-технологічний вимір правотворчості як перспективний напрям її наукового дослідження. *Альманах права. Правові засади нормотворчої діяльності: національний і зарубіжний досвід: До 75-річчя Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 1949–2024*. 2024. Вип. 15. С. 148–154.
6. Ришко В. А. Неоконцептологія : монографія. Київ, 2016. 604 с.
7. Філософський енциклопедичний словник. Київ, 2002. 757 с.
8. Романенко О. Я. Футурологія та прогностика як способи інституціоналізації наукового прогнозування соціального майбутнього. *Нова парадигма*. 2014. Вип. 121. С. 32–43.
9. Юридична енциклопедія: у 6 т. Прогнозування юридичне. / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія імені М.П. Бажана», 2003. Т. 5. 736 с.
10. Нагребельний В.П. Прогнозування і моделювання в правотворенні та правозастосуванні. *Альманах права*. 2011. Вип. 2. С. 23–28.
11. Горбатенко В. П. Правова футурологія: предметне поле і перспективи розвитку в Україні. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 36–40.
12. Андріюк В.В. Методологічні проблеми нормативного юридичного прогнозування. *Держава і право: 36 наукових праць: Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 44. С. 37–44.
13. Громовенко К. В., Тицька Я. О. Методологія науки міжнародного права: теоретичний дискурс та особливості застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №3. URL:<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/135> (дата звернення: 16.05.2025).
14. Бедрій М.М. Особливості втілення правової концепції у суспільне життя. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*. Вип.59 : матеріали Міжнар. наук. інтернет-конф. 14–15 бер. 2024 р. Тернопіль : ФОП Шпак В.Б., 2024. С. С. 4–6. URL:https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3816 (дата звернення: 16.05.2025).
15. Пархоменко. Н.М. Стратегічне планування правотворчої діяльності як чинник повоєнного відновлення України. *Вісник НАН України*. 2024. № 5. С. 62–65.
16. Гетьман А. Концепція розвитку екологічного права та законодавства як передумова забезпечення національної екологічної політики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С.165–173.
17. Концепція модернізації господарського законодавства на базі Господарського кодексу України (Проект). *Економіка та право*. 2006. № 2. С. 5–16.
18. Чабан В. Г. Методологічні аспекти системного дослідження наукових проблем. *Формування ринкової економіки. Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможного сільського господарства України* : зб. наук. пр. / відп. ред. О. О. Беляєв. Київ, 2009. С. 593–599.
19. Правова модель сталого розвитку України / під заг. ред. В.А. Устименка. Київ : НАН України, ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2021. 296 с.
20. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Економічна ефективність правових норм та її оцінка через призму принципу верховенства права (на прикладі податкового законодавства). *Економіка України*. 2021. № 2 (711). С. 63–74.
21. Council Resolution of 8 June 1993 on the quality of drafting of Community legislation / The Council of the European Communities. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.1993.166.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A1993%3A166%3ATOC (дата звернення: 17.05.2025).
22. Interinstitutional Agreement between the European Parliament, the Council of the European Union and the European Commission on Better Law-Making of 13 April 2016 / The European Parliament, The Council of the European Union and the European Commission. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016Q0512%2801%29> (дата звернення: 17.05.2025).
23. Interinstitutional Agreement of 22 December 1998 on common guidelines for the quality of drafting of Community legislation / The European Parliament, The Council of the European Union and the Commission of the European Communities. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_1999_073_R_0001_01 (дата звернення: 17.05.2025).
24. Interinstitutional Agreement of 28 November 2001 on a more structured use of the recasting technique for legal acts / The European Parliament, The Council of the European Union and the Commission of the European Communities. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2002_077_R_0001_01 (дата звернення: 17.05.2025).